

Glazbena zrnca iz Bosne Gregorijanski koralni pjevnici iz Fojnice

Zdenka Miletić

Putujući lijepom zemljom Španjolskom, prebogatom antičkih i maurskih ostataka, divnih građevina i fontana, dospjela sam i u Córdoba. Razgledajući katedralu, nekad čuvenu džamiju Abd ar-Rahmana I iz VI stoljeća, sa tisuću detalja na koje se pogled mora spustiti, ipak mome oku ne izmače mjesto na kome su izloženi koralni pjevnici. Pribiližila sam se da provjerim: crtovlje od četiri crte, note kvadratne itd. Pomislih, dostojno mjesto. Neka se vide, ali imamo se i mi čime pohvatili. Tada sam mislila na franjevački samostan u Fojnici i njihove pjevnike. Za njih malo tko zna, ali vrijedni su da se o njima kaže riječ dvije.

Koralno pjevanje se razvijalo kroz stoljeća, usavršavalo i prenosilo najprije usmeno. Pojavom notnih pismenih znakova ono biva ubilježeno u liturgijske knjige. Postanak i razvitak koralnog pjevanja u kršćanskoj crkvi nalazimo u kulturi naroda, gdje je kršćanstvo nastalo i kuda se kasnije širilo. Početak je upravo nastao od religiozne hebrejske glazbe, koja je njegovana u hramovima i sinagogama. Značajke te glazbe su npr. slobodan ritam, izmjenično pjevanje itd., što vidimo i u ovom pjevanju. Osim ovih, značajke su još: glazba je vokalna, melodična, jednoglasna i izgrađena na starocrkvenim ljestvicama. Melodičnost i jednoglasnost posebno utiču na osjećaje pojedinaca, pa sjedinjuje u mislima cijelu zajednicu u slavljenju Boga. Bez instrumentalne je pratnje, budući se temelji na liturgijskom tekstu. Kako se kršćanstvo širilo i pjevanje je poprimalo neka nova obilježja. Zato razlikujemo: rusko, ambrozijansko (Milano), mozarapsko (Španjolska), galikansko (Francuska) i rimsko pjevanje.

Rimsko pjevanje ili gregorijanski koral, prema papi Grguru Velikom, koji je potakao obnovu liturgijskog pjevanja za čim je uslijedio i njen procvat. Koralno je ime za zajedničko pjevanje. (Potiče od latinske riječi »chorus« — znači kolo, kor, mnoštvo). Repertoar ovog pjevanja je vrhunski, nadahnuća skladatelja dala su ovoj glazbi pečat neprolaznog.

Zanešena ljepotom melodike koralnog pjevanja, sa zadovoljstvom sam listala te velike knjige iz osamnaestog stoljeća u biblioteci samostana u Fojnici. To su koralni pjevnici. Ima ih sedam (7), dva su rukom pisana, a ostali su štampani u Veneciji. Dobro su očuvani osim jednog misala, kojemu nedostaje prvi list i naslovna strana. Dimenzije im se kreću između: dužina 35 i 54 cm, širina 30 i 40 cm, a debljina 6 i 11 cm. Imaju drvene korice, a uvezane su u smeđu kožu. Zatvarani su pomoću dva kajiša, kojih danas više nema. Vanjština im je estetski bila dotjerana mjedenim ukrasima (šestokrake zvijezde sitnije ili krupnije kao i uglovi korica). Tekst je na latinskom jeziku. Note su na crtovlju od 4 crte. Pojedine strane imaju lijepe inicijale.

Navodim te pjevnike kronološkim redom kako su izlazili iz tiska.

1. *Misal* — oštećen, bez naslovne strane i jednog lista.

2. *Rimski psaltir za sedmodnevlje*, izdan po zapovijedi pape Pia V, u Veneciji 1724. g. Tiskara: Nicolaus Pezzana.

3. *Rimski gradual za obično vrijeme kroz godinu i svetkovine*, izdan dekretom Sacrosancti concilii Tridentini u Veneciji 1730. g. Ima 194 stranice.

4. *Rimski antifonar za vrijeme kroz godinu i svetkovine*, izdan dekretom kao i br. 3. u Veneciji 1746. g. Ima 649 stranica, podijeljen je u dijelove.

5. *Rimski gradual za vrijeme kroz godinu i svetkovine*, izdan dekretom kao i broj 3. i 4. u Veneciji 1750. g.

Pisani pjevnici:

1. *Cjelokupni brevijar za upotrebu u koru crkve sv. Duha u Fojnici*, piše na naslovnoj strani. Dalje slijedi: Izradio ga Bonaventura Didak za vrijeme o. gvardijana Josipa Barića, od Bihaća. Predan na upotrebu 17. ožujka 1800. g. Ima 326 strana, tekst je na latinskom, a kvadratne note pisane su na crtovlju od 4 crte. Inicijali su vrlo veliki, kojima je posvetio posebnu pažnju. Ispisan je vrlo uredno, da je teško razlikovati note od štampanih. Dijelovi su mu: himni, antifone, psalmi i molitve.

2. *Antifonar, himnar i red misa za sva godišnja doba* — pisao ga je rukom fra Pavao Alaupović, dao ga na upotrebu 1. svibnja 1832. g. Na naslovnoj strani pjevnika je ukrašen velikim grbom fojničke feudalne porodice Alaupović, kojoj je fra Pavao pripadao. Ukrašen je inicijalima u kojima dominira žuta, crvena i zelena boja. Ima 229 strana. Tekst je na latinskom jeziku, a notno pismo je kao i u drugim pjevnici.

Kako se vidi iz dimenzija pjevnici su veliki, s krupnim slovima i notama, jer su imali opću upotrebu. Cijeli kor je čitao iz jedne knjige.

Ovako veliki broj očuvanih pjevnika dokazuje, njegovanje koralnog pjevanja u Fojnici. Ne mogu a da ne spomenem tome u prilog još dvije knjige očuvane iz 17. stoljeća. To su priručnici za crkvenu glazbu, prvi izdan 1665. g., a drugi 1690. g. u Italiji.

Ovi pisani pjevnici kao i pjesmarice fra Vice Vicića o kojima sam ranije pisala, mogu se s pravom uvrstiti u pisane spomenike, jer su umjetnički izrađeni, s prekrasnim inicijalima u bojama i naslovnim stranicama.

Prebirući po redovima i uopće ovim rukopisima, udišem dah jednog vremena, koje kao da nije prošlo. Dah, koji se može udahnuti na strmim obroncima Vranice planine, dah kulture što se sabirala stoljećima u tišini franjevačkog samostana. Nije ona nama tuđa ni daleka, nama, koji se zatekosmo tu i nakon dvije stotine godina. Na kraju ovdje sam iznijela tek jedan mali dio truda kojeg su franjevci uložili, da bi među kršćanskim pukom u Bosni širili znanje i kulturu. Tu mi se nameće, ali i na pravom mjestu misao, koju je talijanski pjesnik Metastasio izrekao: »Život se mjeri po djelima, a ne po danima.«